

UDK 801.323.2**İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ BƏZİ ORFOQRAFİK
VƏ ORFOEPİK EYNİLİK****S.X.VƏLİYEVƏ*****Bakı Dövlət Universiteti***
nasibali2011@mail.ru

Məqalə iki qohum olmayan ingilis və Azərbaycan dillərinin fonetik quruluşunun müqayisəli şəkildə tədqiqinə həsr edilmişdir. Həmçinin burada yazılışı və deyilişi fərqli olan sözlərin təhlilinə yer ayrılmış və onların səbəbləri müəyyənləşdirilmişdir.

Orfoqrafik cəhətdən yazılan sözlər orfoepik mühitdə təhlil olunmuşdur.

Açar sözlər: tələffüz, orfoepik və orfoqrafik mühit, fonetik struktur və hadisə

Fonetikada danışq səsləri, onların müxtəlif tipləri, yaranması, yaranmasında iştirak edən orqanlar və bir sözlə, danışq səslərinin fizioloji və akustik xüsusiyyətləri tədqiq olunur. Bu dilçilik şöbəsi bir-birindən fərqli olan iki qütbü birləşdirir ki, bunların hər birinin də öz tədqiqat obyektı və predmeti var. Belə ki, fonetikanın əsas bölməsi olan orfoepiya danışq zamanı dil vahidlərinin düzgün ifadəsini tənzimləyən bir bölmə kimi çıxış edir.

Məlumdur ki, tələffüz zamanı nitq axınında danışq səsləri bir-birinin ardınca aramsız və sürətlə ifadə olunur, bir-birini qovur və bu surətdə bir çox səsin modeli tam əks oluna bilməyərək, nəticədə sözdəki səslərdə müxtəlif fonetik hadisələr və modifikasiyalar baş verir. Nitq axınında baş verə bilən belə dəyişmələr dağınıq şəkildə deyil, müəyyən ölçülər, meyarlar daxilində olur ki, həmin ölçülər orfoepik norma şəklində formalaşır.

Düzgün tələffüz normalarını öyrənən orfoepiya bölməsi dilçilikdə daha çox praktik əhəmiyyət daşıyaraq nitqin düzgün inkişafına xidmət etmək məqsədini özündə ehtiva edir. Lakin tarixi baxımdan orfoepiya dilin ümumi inkişaf tendensiyalarının ön cərgəsində durur, dillə nitq arasındakı qarşılıqlı dialektik əlaqənin əsas yükünü daşıyır. Dildə yaranan hər hansı bir yeni tendensiya, forma, model əvvəlcə nitqdə formalaşır, nitqdə normaya çevrildikdən sonra dilin sistemində daxil olur. Digər tərəfdən dil sistemindəki modellərin forması nitqdə və tələffüz prosesi zamanı açılır. Bu qarşılıqlı əlaqə baxımdan

nitqdə artıq normaya çevrilən dil vahidləri orfoepik qaydalara tabe olaraq, bir sıra dəyişmələrə məruz qalır.

Orfoqrafik cəhətdən yazılan sözlər orfoepik mühitdə ya yazıldığı kimi, ya da bunun tamamilə əksi kimi tələffüz edilir. Bu baxımdan da nitq axınında baş verən bəzi fonetik hadisələrin qaynağında orfoqrafik tendensiyanın durduğunu nəzərdən qaçırılmamalı və orfoepiya prinsipləri diqqət mərkəzinə alınmalıdır. Məsələn, bu fakt Azərbaycan dilində daha çox alınma vahidlərdə müşahidə olunur. Qeyd etdiyimiz hal, demək olar ki, universal səciyyə daşıyır. Belə ki, hər hansı bir dilə daxil olan söz həmin dilin özəlliklərini bu və ya digər cəhətdən mənimsəyərək özünü küləşdirir. Alınma sözlərin çoxunda özünü göstərən özləşmə prosesi həm fonetik, həm də morfoloji ölçülər daxilində gedir və orfoepik normaya əsaslanır.

Hər şeydən əvvəl, onu demək lazımdır ki, dil dayanmadan inkişaf edir, yazı isə, əksinə dəyişməzliyə, sabitliyə, stabilliyə meyillidir. Nitq və dil arasında ümumilik və fərqlilik olduğu kimi, orfoqrafiya və orfoepiya arasında bəzən uzlaşma özünü qoruyub saxlasa da, lakin bu fikri hökm kimi qəbul etmək olmaz. Yəni yazılış ilə tələffüz arasında uzlaşma müəyyən hallarda və qaydalar çərçivəsində pozula bilər. Bunun isə müxtəlif səbəbləri və əsasları mövcuddur. Bu vəziyyət özünü bütün dillərdə göstərir. Yazı təsvir etdiyinə uyğun gəlir, bundan fərqli olaraq tələffüz təsvir olunana, yəni yazıya uyğun gəlməyə də bilər. Məs.: **ingilis dilində ask** (söyləmək), **help (kömək etmək), put (qoymaq) və s.** bu kimi sözlərdə tələffüz yazıya uyğun gəldiyi halda, bu fikri **read (oxumaq), write (yazmaq), who (kim), give (ver), look (baxmaq), to travel (səyahət etmək)** sözlərinə aid etmək olmaz.

Nəzərə almaq lazımdır ki, orfoqrafiya normaları tarixi kateqoriyadır və bu normalar dilin inkişaf qanunları ilə yanaşı irəliləyərək oradakı dəyişmələrə köklənsələr də, heç vaxt dildəki normaları ideal şəkildə ifadə edə bilmir. Buna görə də, möhkəm sistemə malik müasir orfoqrafiyamızda müəyyən istisnalara malikdir. Belə vəziyyət bir tərəfdən dilin daim inkişaf etməsi ilə, digər tərəfdən, yazı qaydalarının mühafizəkarlığı ilə bağlıdır. Dilin tarixindəki hər bir zəncirvari dövrə orfoqrafiya tarixinin müəyyən dövrü uyğun gəlir. Bu cəhətdən də, müxtəlif tarixi dövrlərdə orfoepiya və orfoqrafiya arasında get-gedə artan paradokslar meydana gəlmişdir. Bu da, ilk növbədə, düşünürəm ki, müxtəlif fonetik vahidlərin dilə daxil və xaric olması ilə əlaqəli ola bilər. Tarixin müxtəlif mərhələlərində əlifba və işarə dəyişkənliyi onun yazı və tələffüz sistemə təsirsiz ötürməmişdir. Bu məsələ müasir Azərbaycan dilindən də kənar keçməmişdir. Məsələn, orfoqrafiya sistemindən apostrof işarəsinin xaric edilməsi bu işarə vasitəsilə yazılan bir sıra ərəb və fars mənşəli sözlərin orfoqrafik cəhətdən taleyinə mübahisə və çaşqınlıq gətirmişdir. Bu hal indi də izlənilməkdədir. Vaxtı ilə fe'l, şe'r, e'tibar, məş'əl və s. kimi yazılan sözlərin müasir dilimizdə necə yazılması qeyri-müəyyəndir. (şeir, feil, ehtibar, məşhəl və s). Bu tip yazı və tələffüz arasında ikilik dildə müxtəlif versiyalılıq

yaradır. Qeyd etmək lazımdır ki, get-gedə dərinləşməkdə olan bu ziddiyyətlər nəticədə yazı sisteminin özünə təsir edəcəkdir.

Nümunələri sonsuza qədər artırmaq olar. Məs.: nə üçün “**dovğa**”, “**dovşan**” kimi yazılan sözlər [**do: şan**], [**do: ğa**] kimi tələffüz olunur. Burada zənnimizcə səbəb nitq zamanı baş verən fonetik hadisələr olsa da, ilkin səbəb isə dillərin tipoloji xarakteri ilə bağlıdır.

Yazı ilə tələffüz arasında əsas ziddiyyətlərdən birinin səbəbi isə əlifba məsələsi ilə yanaşı bu və ya digər dillərin təsiridir. Elə hallar da var ki, səbəb ümumən yoxdur.

Qeyd etdiyimiz bu kimi problemlər hələ 1926-cı ildə Bakıda keçirilən “Birinci Türkoloji qurultay”ın əsas dil məsələlərindən biri olmuşdur. T.İ. Hacıyev yazır: “Qurultayda ədəbi dil məsələsi geniş yer tutur..... Müzakirə orfoqrafik normadan başlandı. Əsas nəzəri məruzəni L.V.Şerba etdi: “Orfoqrafiyanın əsas prinsipləri və onların sosial mənası” Dünya fonetika nəzəriyyəsinin görkəmli nümayəndələrindən prof. Lev Vladimiroviç Şerba söylədi ki, mövcud olan 4 orfoqrafiya prinsipindən türk xalqlarının dilləri üçün ən münasibi fonetik prinsipdir və etimoloji-morfoloji prinsip onu tamamlamalıdır. Fonetik prinsipin ölçüsü budur ki, “necə deyirsən, elə yaz”. Belə: ata, daş, və ya taş, ana və ya anne, su, göz, əl, üz....Ancaq elə məqamlar da var ki, “necə deyirsən, elə yazma” prinsipinə əsaslanmalısən. Deyirik: «qızzar, narrar, göz-zər, atdar...». Ancaq yazmalıyıq: «qızlar, narlar, gözlər, atlar...». Çünki samit səslər üçün güclü mövqə sait sonudur və sait arasındadır, o halda həmin şəkilçi belə işlənir: su+lar, nənə+lər..” (4,19). O zaman söylənilən bu prinsip və təkliflər bu gün də öz aktuallığını, prioritetliyini qoruyub saxlayır.

Ümumiyyətlə, sözün tələffüzü orfoqrafiya ilə deyil, onun tarixi ilə müəyyən edilir. Hər hansı bir sözdə səs deformasiyaları, ancaq dilə aiddir, bu, dilin daşdığı təbii funksiyadan irəli gəlmiş, onlar dildən kənar amillərin nəticəsidir.

Aparığımız müşahidələr nəticəsində deyə bilərik ki, müasir Azərbaycan və ingilis dillərində sözlərin yazılışı ilə tələffüzü arasındakı fərq və ya eynilik orfoqrafik və orfoepik normanı təşkil edir. Bu baxımdan da, Azərbaycan və ingilis dillərində sözlərdə səslərin artması, azalması və yaxud yazıldığı kimi tələffüz edilməyən dil vahidlərinin yazı və tələffüz arasında olan müxtəlif münasibətlərin davamlılıq prinsipinə əsasən, iki qrup üzrə sistemləşdirib təsnif etmək olar:

1. Orfoqrafik tələblərdən irəli gələn səs artımı və səs düşümü - bu hal davamlılığa görə daimi olandır.
2. Orfoepik tələblərdən irəli gələn səs artımı və səs düşümü - bu hal davamlılığa görə təsadüfi və ya şərti olandır.

Azərbaycan dilində orfoqrafik mühitdə baş verən səs artımının daimi davamlılığı yalnız samitlərlə məhdudlaşır. Fonetik tələbə görə, morfoloji mühitdə iki sait səs yanaşı gəlmiş zaman onlar arasına “**y, n, s**” samitləri artırılır. Bu hal yalnız orfoqrafik səciyyə daşıyır.

Bu fakt müasir Azərbaycan dilində daha çox sonu saitlə bitən isimlərlə yiyəlik, yönlük, təsirlik, üçüncü şəxsin tək və cəminin mənsubiyyət kateqoriyasının şəkilçisini qəbul edən vahidlərdə baş verir. Məs.:

qapı + -ya (-sı, -ya, -ın) = qapını, qapıya, qapısı, qapının

qonşu + -nu (-ya, -sı, -ın) = qonşunu, qonşuya, qonşusu, qonşunun

nənə + -ni (-sı, -yə, -ın) = nənəni, nənəyə, nənənin, nənəsi

su + -yu (-ya, -un) = suyu, suya, suyun və s.

Akademik A.A.Axundov göstərir ki, “**su** və **nə** sözləri tarixən samitlə bitən sözlər olmuşdur. “**Su**” sözünün qədim türk forması olan “**sub**” – hətta bəzi düzəltmə sözlərdə indi də özünü saxlamaqdadır: **suvarmaq, suvamaq, suvaq**. Göründüyü kimi, burada “**y**” samitinin artımındansa “**v**” samitinin “**y**” samitinə keçməindən danışmaq doğru olardı” (1, 34).

Bu halda olan vahidlər orfoqrafik cəhətdən necə yazılırsa, orfoepik mühtdə də eyni cür tələffüz edilir. Lakin burada bəzi fərqlilik də var. Belə ki, sonu **a, ə** açıq saitləri ilə bitən isimlərin **yönlük halda** tələffüzü həmin sözlərin yazılışından seçilir. Həmin saitlər tələffüzdə ahəngə uyğun olaraq qapalı saitlərdən birinə keçir. Məs.: **babaya [babıya], nənəyə [nəniyə], kölgəyə [kölgiyə]** və s.

Bu fakt ingilis dilində də izlənilir.

1. sonu samitlə bitən sifətlər müqayisə dərəcəsində işlənərək onlarda samit artımı müşahidə olunur. Məsələn, **big-bigger, hot-hotter, fat-fatter** və s. Bundan fərqli olaraq, sifətlər müqayisə dərəcəsində işlənərək sonu **y** səsi ilə bitən sözlər **i** səsinə keçir: **early→i+er = earlier → earliest; easy→easier, easiet, happy→happier, happiest**
2. sonu [**f ; fe**] səsləri ilə bitən isimlər cəmdə işləndiyi zaman onlarda iki cür dəyişmə müşahidə olunur: səstərtimi və səsdəyişməsi: **f, fe→v+es: leaf (yarpaq)→leaves (yarpaqlar); wolf→wolves (canavarlar); knife→knives (bıçaqlar); wife→wives (arvadlar)**. Lakin bir istisna var: **roof→roofs (dam)**.
3. **sonu samit+y** səsi ilə bitən isimlər cəmdə işlənərkən onlarda iki cür dəyişiklik olur: **y→i+es**. Məs.: **lady-ladies; baby-babies; army-armies; party-parties; body-bodies; lorry-lorries**.
4. adi indiki zamanda III şəxsin təkində sonu **y** samiti ilə bitən fellərdə **y→i-es** dəyişməsi olur. Məs.: **to carry-he carries; to copy-she copies; to worry-worries**.
5. adi keçmiş zamanda sonu **y** samiti ilə bitən fellərdə **y→i+ed** dəyişməsi baş verir. Məs.: **to study-studied, to worry-worried, to carry-carried**.
6. **happy+ness, busy+ness** şəkilçisi bu sözlərdə isim yaratdıqda kökün son samiti **y→i** ilə əvəzlənir: **happiness, business**.
7. sonu **-s, -ss, -ch, -sh, -tch, -x** hərfləri ilə bitən isimlər cəmdə işləndikdə **i-səstərtimi** olur və “**s**” əvəzinə “**es**” həm yazıda, həm də

tələffüzdə mövcudluğunu qoruyub saxlayır. **Məsələn, bus→buses, class→classes, bench→benches, fox→foxes, box→boxes və s.**

Bunlardan fərqli olaraq, orfoepik mühitdə baş verən səsartımı hadisəsi müasir Azərbaycan və ingilis dillərində xüsusi hallarda müşahidə olunur.

T.İ.Hacıyev bildirir ki, ərəb əlifbası türkcənin baş orfoqrafiya prinsipi olan fonetik normanı pozur, ərəb əlifbasında deyiləndəki səslərlə yazıdakı işarələrin balansını müxtəlif olur (4, 20).

Bu baxımdan, iltisqi dillərə verilən tələblərə əsasən bu dillərdə söz daxilində (yəni flektiv dillərdən alınmış sözlərdə) eyni zamanda **ai, ae, io, ui, ue, əi, iə, aü, eə, ea, io** və müxtəlif tipli başqa səslər yanaşı işləndiyi zaman tələffüz qaydalarına əsasən “**y**” samiti artırılaraq əlavə səs kimi diqqəti cəlb edir. Məs.: **ailə [ayilə], Nailə [Nayilə], mail [mayil], nail [nayil], bais [bayis], müdafiə [müdafiyə], poema [payema], duet [duyet], diametr [diyometr], realizm [reyalizm], zəif [zəyif], stadion [stadiyon], iaşə [iyaşə], müavinə [ma:vinə], təqaüd [tə:qayüt], dialoq [diyalok]** və s. Lakin tərkibində **əa, üa, üə** hərf birləşmələri olan sözlərdə göstərdiyimiz misallardan fərqli olaraq, birinci sait deyilmir, ikincisi isə bir qədər **uzun** tələffüz edilir. Məs.: **səadət [sa:dət], müavin [ma:vin], müalicə [ma:licə], müəyyən [mə:yyən], müəllim [mə:llim]**. Bəzən müasir dilimizdə bu hərf birləşmələrindən formalaşan elə dil vahidlərinə rast gəlinir ki, onlarda bu halı izləmirik. Məs.: **memuar, aktual, seans, bəraət** və s.

Samit səslərin sözə artımından fərqli olaraq, tələffüz prosesində saitlərin artımı daha geniş dairəni əhatə edir.

1. sözün I hecasında qoşa samit ilə işlənən alınma sözlərin I və ya II hecasına sait səs əlavə olunur. Məsələn, **stəkan-istəkan, stul-ustul, stol-ustol, qrip-qirip, qrammatika-qıramatika, qrup-qurup, flora-filora, qram-qıram** və s.
2. I hecalı sözlərin ön hissəsinə “**u**” səsi əlavə olunur. Məs.: **rus – urus**.
3. söz ortasında və söz sonunda ardıcıl şəkildə üç və ya dörd samitin işləndiyi alınma sözlərə danışığ zamanı [**i, u, ü**] səsləri artırılır. Bu hal yazıda müşahidə olunmur. Məs.: **qəbz-qəbiz, dövr-dövür, meyl-meyil, hüsn-hüsün, qəsbkar-qəsibkar, zülmkar- zülümkar** və s.

Səsdüşümü hadisəsini səsartımı hadisəsində olduğu kimi, həm fonetik, həm morfoloji də prinsip əsasında təhlil etmək mümkündür. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan dilində iyirmidən artıq qayda müşahidə olunur. Orfoqrafik tələblərdən irəli gələn səsdüşümü morfoloji prinsiplər əsasında müəyyənləşir. Və bildirmək lazımdır ki, səsdüşümü hadisəsi həm morfemlər sərhədində yanaşı gələn iki saiddən birinin düşməsi ilə, eyni morfem daxilində səsdüşümü yerinə görə həm saitlər, həm də samitlər, bəzən də hər ikisinin düşməsi gözlənilir. Bu faktı misallarla izləyək:

Oyun + - a < oy(u)na, bur(a)dan, bəniz + -ə < bən(i)zə, əyir + -i < əyri, ayır+ -ı < ayırı, sivr + - i < sivr(i), çevir + -il < çevril, ayır + -ı < ayırı, ağıl + -ın < ağılın, ağız+ - ın < ağızın, oğul + - un < oğlun və s. bu kimi sözlər.

Göstərdiyimiz misalları sonsuza qədər artırmaq mümkündür. Müasir dilimizdə yalnız tələffüzdə özünü göstərən bu fakt bir zaman yazı faktına çevrilə bilər ki, bu zaman həmin sözlərdə kök və şəkilçi sərhədi itəcəkdir. Tarixən bu yolla formalaşan sözlər müasir dilimizdə var: **sar(ı)al, oy(u)na, siv(i)ri, oğ(u)lan, yum(u)ruq, ay(ı)rı** və s. İngilis dilində orfoqrafik tələblərdən irəli gələn sait düşümünə: **ta hate-hat (e) red-** nifrət etmək, **five-fif(e)th**-beşinci sözlərinin göstərmək olar.

Orfoepik tələblərdən irəli gələn səsdüşümü isə yalnız fonetik prinsip çərçivəsində məhdudlaşır. Yəni orfoqrafik cəhətdən yazılan söz nitq axınında bundan fərqli çıxış edərək, oxunmayan səs təzahürü bağışlayır.

1. söz daxilində [ov] səsləri yanaşı işləndiyi zaman II səs düşür və sözdə səs uzanması müşahidə olunur. Məsələn, **dovğa, dovşan, qovurma, qovğa, yovşan** kimi yazılan sözlər **do:ğa, do:şan, qo:urma, qo:ğa, yo:şan** kimi tələffüz olunur.

İngilis dilində söz daxilində [al], [ov], [ea], [ee], [or], [ar] və s. səs birləşmələrində səs düşümü və səs uzanması müşahidə edirik. Məsələn: **chalk [tʃ ɔ:k]** təbaşir, **calf [ka:f]-dana, call [kɔ:l]-çağırmaq; move [mu:v]-hərəkət, moving [mu:viŋ] –təsirli, sea[si:]-dəniz, meet[mi: t]-qarşılaşmaq və s.**

2. söz daxilində [öv] səsləri yanaşı işləndiyi zaman eyni ilə birinci halda olduğu kimi, III səs düşərək sözdə səs uzanması baş verir. Məs.: **gövhər, tövbə, növbə, bənövşə, bünövrə, hövsələ, kövrək, lövbər** kimi yazılan sözlər **gö:hər, tö:bə, nö:bə, bənö:şə, bünö:rə, hö:sələ, kö:rək, lö:bər** kimi tələffüz edilir. Və yaxud, **sonra** sözündə tələffüz prosesində **n** səsi düşərək **so:ra** kimi ifadə olunur

3. söz ortasında və sonunda **st, zy, xt, şt, ft, kt, hv, hz, hs, fv, şf** səs birləşmələri ilə işlənən sözlərdə I və ya II səs oxunmayan səs kimi tələffüz edilir. Və bu da, nəticədə orfoepik cəhətdən sözlərdə səsdüşümü hadisəsi ilə yanaşı səs dəyişməsi hadisəsini reallaşdırır. Bu hal sözlərə şəkilçi artırıldığı zaman da olur. Məs.: **sərbəst, dost, dəst, dəsmal, abstrakt, təzyiq, nəhs, səhv, məhv, neft, əfv, kəşf, bədbəxt, xoşbəxt, bəxt, ailəpərəst, dürüst** kimi yazılan sözlər tələffüz zamanı **sərbəs(t), dos(t), dəs(t), dəs(t) mal, abstrak (t), təz(y) iq, nə(h) s, səhv(f), məhv(f), nef(t), əf(v), kəş(f - v), bədbəx(t), xoşbəx(t), bəx(t), ailəpərəs(t), dürüs(t), fak(t)** kimi ifadə olunur.

İngilis dilində də oxunmayan hərf və hərf birləşmələri daha genişdir. Burada da eyni ilə I və ya II səs oxunmayan səs kimi, ya da heç tələffüz edilmir. Məsələn, **kn, wh, igh, b, n, l, gh, h, s, ue, gh, wr, ue.**

1. **kn**-səs birləşməsi yazılır, amma heç vaxt tələffüz olunmur: **knee [ni:]-diz, know[nəu]-bilmək, knife [naif]- bıçaq, knight [nait]-cəngavər** və s.
2. **wh**-yalnız **o** saiti olanda “h” səsi tələffüz olunur: **[o,u]** kimi səslənir: **who [hu:]-kim, whom[hu:m]-kimi, kimə, whose [hu:z]-kimin, whole[həul]-bütün.** Qalan saitlər olanda **w [w]**-səsi tələffüz

olunur. when[wɛn]- nə vaxt, haçan, where[weə]-harada, haraya
what[wɔt]-nə, why [wai] - nə üçün, white [wait]-ağ.

1. **wr-w heç vaxt tələffüz olunmur, ancaq r səsi tələffüz olunur:**
to write[rait]- yazmaq, **writer**[raitə]-yazıçı və s.

2. **igh** yazılır **gh** tələffüz olunmur: [laɪt]-işıq, yüngül, thought
[θɔ:t]-fikirləşmək, bright [brait]-parlaq və s.

3. bir sıra qaydasız fellər keçmiş və Perfect zamanında **“gh”** işlənir,
ancaq bu samit birləşməsi heç vaxt tələffüz olunmur: brought
[brɔ:t]-gətirdi, biught [bɔ:t]- almaq, fought[fɔ:t]- davaşmaq və s.
Lakin bunu biz **high** sözünə aid edə bilmərik: high[haɪ]-hündür,
uca.

4. ue saıtləri tələffüz olunmur: technique [tek'nik]-texnika, mosque
[mɔsk]-məscid və s.

5. **bir çox sözlərdə samitlər yazılır, ancaq tələffüz olunmur:**

a) **bu sözlərdə “b” tələffüz olunmur: debt** [det]- borc, comb [kəʊm]-
daraq və s.

b) **“n” tələffüz olunmur: autumn**[ɔ:təm]- payız, solemn [sɔləm]-
təntənəli və s.

c) **“t” və “d” tələffüz olunmur: castle**[ka:sl]-saray, thistle [θɪsl]-
qanqal, ballet [bæleɪ]-balet; boulevard-d tələffüz edilmir: [bu:lva:]-bulvar və s.

ç) **“l” tələffüz olunmur: to walk** [wɔ:k]- gəzmək, to talk [tɔ:k]-söhbət
etmək, folk [fəʊk]-insanlar və s.

d) **bir çox sözlərin əvvəlində “h” yazılır, ancaq tələffüz olunmur:**
hour[auə]-saat, honest [ɔnist]- düz, honour [ɔnə]- şərəfli və s.

e) **s tələffüz olunmur: island**[aɪlənd]-ada, isle[aɪl]-ada və s.

4. Azərbaycan dilində elə sözlər də var ki, cümlə daxilində həmin
ifadəni söyləyən zaman sözdə səs düşümü hadisəsi baş verir. Məs.: **Gəl
burada otur, Bəs bu nədir** kimi yazılan cümlələr **“Gəl burda otu “və “Bə bu
nədi “** kimi tələffüz olunur.

Göstərdiyimiz bu zəngin və maraqlı dil faktları bir daha göstərir ki,
dilçiliyin bütün bölmələri bir-biri ilə əlaqəli olub, bir-birini qarşılıqlı şəkildə
şərtləndirir. Bu sahədə aparılan araşdırma, tipoloji cəhətdən bir-birindən fərqli
olan Azərbaycan və ingilis dillərinin orfoqrafiya və orfoepiya qaydalarının
nəzəri əsaslarını izləməyə gərəkli material verir.

*Məqalə Bakı Dövlət Universitetdaxili 50+50 grant proqramı çərçi-
vəsində yerinə yetirilmişdir.*

ƏDƏBİYYAT

1. Axundov A.A. Azərbaycan dilinin fonetikasi. Bakı: Maarif, 1984, 392 s.
2. Axundov A.A. Ümumi dilçilik. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 280 s.
3. Cəlilov F.A. Azərbaycan dilinin morfonologiyası. Bakı: Maarif, 1988, 285 s.
4. T.İ. Nəcəyev Birinci türkoloji qurultayda dil məsələləri // BUN Xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası, 2006, №2, s. 18-27.
5. Бонк Н.А., Котий Г.А., Лукьянова Н.Л. Учебник английского языка. Часть I. М.: Деконт+ГИС, 1998, 637 с.
6. Де Соссюр Ф. Курс общей лингвистики. М.: Прогресс, 1977, 315 с.
7. Домбровский И. Знак и смысл. Вопросы языкознания, 1973, № 6, с. 31-39.

НЕКОТОРЫЕ ОРФОГРАФИЧЕСКИЕ И ОРФОЭПИЧЕСКИЕ СХОДСТВА АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ

С.Х.ВАЛИЕВА

РЕЗЮМЕ

В статье впервые рассматриваются с теоретической и практической стороны некоторые фонетические сходства азербайджанского и английского языков. Сходства этих языков в фонетическом строении были основательно определены.

Ключевые слова: произношение, голосовые вызовы, орфографические и орфоэпические сходства

SOME ORTHOGRAPHIC AND ORTHOEPIC SIMILARITIES IN THE AZERBAIJANI AND ENGLISH LANGUAGES

S.Kh.VALIYEVA

SUMMARY

The article is the first to discuss the theoretical and practical sides of some phonetic similarities in the Azerbaijani and English languages. The similarities in these languages in the phonetic structure are thoroughly defined.

Key words: orthoepic, orthographic, phonetic structure, pronunciation